

## ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ 7-СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕРІ

Ерліхан Гүлдана Инабатқызы

«Биология» білім беру бағдарламасының 1 курс магистранты,  
Х.Досмұхамедов атындағы Атырау университеті, Атырау қ,  
Қазақстан Республикасы  
Ғылыми жетекші, PhD – Нургалиева А.К

**Аннотация.** Бұл мақалада жобалық оқытудың 7-сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастырудағы мүмкіндіктері қарастырылады. Экологиялық мәдениет оқушылардың табиғатқа деген саналы көзқарасын, жауапкершілігін және экологиялық іс-әрекетке дайындығын қамтитын маңызды ұғым ретінде сипатталады. Зерттеу барысында экологиялық тәрбие мен жобалық оқытудың теориялық негіздері талданып, олардың өзара байланысы анықталды. Жобалық оқыту оқушылардың белсенді танымдық әрекетін ұйымдастыруға, зерттеушілік дағдыларын дамытуға және білімді тәжірибеде қолдануға мүмкіндік беретіні көрсетілді. Сонымен қатар, бұл әдіс оқушылардың сыни ойлауын, шығармашылық қабілеттерін және топтық жұмыс дағдыларын дамытуға ықпал етеді. Биология пәні аясында экологиялық мазмұндағы жобаларды ұйымдастыру оқушылардың табиғатқа деген қызығушылығын арттырып, олардың экологиялық мәдениетінің қалыптасуына жағдай жасайды. Жүргізілген талдау нәтижесінде жобалық оқыту экологиялық тәрбие берудің тиімді педагогикалық құралы ретінде қарастырылуы мүмкін екендігі анықталды.

**Кілт сөздер:** жобалық оқыту, экологиялық мәдениет, биология пәні, 7-сынып, экологиялық білім, экологиялық тәрбие, жобалық әдіс, зерттеушілік дағдылар, сыни ойлау, тұрақты даму

Жаһандық экологиялық мәселелердің күрделенуі білім беру жүйесінде оқушылардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруды маңызды бағыттардың біріне айналдырды. Қоршаған ортаның ластануы, табиғи ресурстардың сарқылуы және климаттық өзгерістер жағдайында табиғатқа жауапты көзқарасы қалыптасқан тұлғаны тәрбиелеу қажеттілігі айқын байқалады. Осыған байланысты мектептегі оқу процесінде экологиялық білім мен тәрбие мазмұнын жетілдіру, оны оқушылардың өмірлік тәжірибесімен байланыстыра отырып жүзеге асыру өзекті мәселе болып табылады. Экологиялық мәдениет тұлғаның табиғатпен өзара әрекеттесуін реттейтін білім, құндылық және мінез-құлық компоненттерінің бірлігін қамтиды. Сондықтан оны қалыптастыру тек теориялық мазмұнмен шектелмей, оқушылардың белсенді іс-әрекетіне негізделген оқыту тәсілдерін қолдануды талап етеді.

Осы талаптар білім беру процесінде оқушының белсенді танымдық әрекетін қамтамасыз ететін әдістерді қарастыруға негіз болады. Солардың ішінде жобалық оқыту ерекше мәнге ие. Жобалық оқыту білім алушылардың нақты мәселелерді зерттеу, талдау және шешу барысында білім мен дағдыларды меңгеруіне негізделген тәсіл ретінде сипатталады. Бұл әдісте оқу мазмұны дайын күйінде берілмей, оқушының өз әрекеті арқылы игеріледі, яғни білім тәжірибе негізінде қалыптасады. Мұндай тәсіл оқушыны оқу процесінің белсенді субъектісіне айналдырып, оның танымдық қызығушылығын арттырады.

Жобалық оқыту оқу процесін зерттеуге негізделген нақты мәселені анықтаудан бастайды. Бұл мәселе оқушыларды ізденуге, ақпарат жинауға және оны талдауға жетелейді. Жоба белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырылып, бірнеше кезеңдерден тұрады, ал осы

кезеңдерде оқушылар өз әрекеттерін жоспарлап, міндеттерді бөлісіп, бірлескен жұмыс жүргізеді. Мұндай ұйымдастыру олардың дербестігін дамытып, жауапкершілік сезімін қалыптастырады. Жобаның соңында алынған нәтижелер белгілі бір өнім түрінде ұсынылады, бұл оқушылардың өз еңбегін бағалауына және оны негіздеуге мүмкіндік береді.

Оқу процесін осылай ұйымдастыру оқушылардың тек білім алуына ғана емес, олардың әмбебап дағдыларының қалыптасуына да әсер етеді. Жобалық жұмыс барысында оқушылар ақпаратты талдау және салыстыру арқылы сыни ойлау қабілеттерін дамытады, жаңа идеялар ұсыну арқылы шығармашылық белсенділігін көрсетеді, ал топтық әрекет барысында коммуникация және ынтымақтастық дағдылары қалыптасады. Бұл дағдылар оқушылардың оқу жетістіктерімен қатар, олардың әлеуметтік және тұлғалық дамуына ықпал етеді.

Аталған дағдылар экологиялық мәдениеттің қалыптасуымен тығыз байланысты. Экологиялық білім табиғаттағы құбылыстарды түсінуге негіз болса, құндылықтық бағдарлар табиғатқа деген саналы көзқарасты қалыптастырады, ал мінез-құлқық компоненті осы білім мен құндылықтардың нақты әрекетте көрініс табуын қамтамасыз етеді. Сондықтан экологиялық мәдениетті қалыптастыру оқушыларды тек ақпаратпен қамтамасыз етумен шектелмей, оларды практикалық әрекетке тартуды талап етеді.

Осы тұрғыда жобалық оқыту экологиялық білімді тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар жоба барысында нақты экологиялық мәселелерді зерттеп, оларды шешуге бағытталған әрекеттерді жүзеге асырады. Мұндай жұмыс олардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, табиғатқа жауапты қарым-қатынасын қалыптастырады. Сонымен қатар, жобалық оқыту оқушылардың өз әрекеттерінің нәтижесін бағалауына және қоршаған ортаға әсерін түсінуге мүмкіндік береді, бұл олардың экологиялық мінез-құлқының қалыптасуына негіз болады.

Жобалық оқыту оқу процесін ұйымдастырудың жүйелі құрылымына негізделеді және оқушылардың белсенді танымдық әрекетін қамтамасыз етеді. Бұл тәсілде оқу мазмұны зерттеуге негізделген күрделі мәселе немесе сұрақ төңірегінде құрылады. Аталған мәселе оқушылардың қызығушылығын тудырып, оларды ізденуге, ақпарат жинауға және оны талдауға бағыттайды. Жоба белгілі бір уақыт аралығында жүзеге асырылып, бірнеше кезеңдерді қамтиды, осы кезеңдер барысында оқушылар өз әрекеттерін жоспарлап, міндеттерді бөлісіп, бірлескен жұмыс жүргізеді. Мұндай ұйымдастыру олардың дербестігін арттырып, оқу процесіне жауапкершілікпен қарауына мүмкіндік береді.

Жобалық оқытудың маңызды ерекшеліктерінің бірі – оның нәтижеге бағдарлануы. Оқушылар зерттеу нәтижесінде белгілі бір өнім әзірлеп, оны ұсынады. Бұл олардың өз білімін жүйелеуге, қорытынды жасауына және өз ойларын дәлелдеуге жағдай жасайды. Сонымен қатар, жобалық жұмыс көбінесе топтық формада жүзеге асырылатындықтан, оқушылардың өзара әрекеттесуіне және бірлескен шешім қабылдауына негіз болады.

Оқу процесін осылай ұйымдастыру оқушылардың тек пәндік білімін тереңдетумен шектелмей, олардың әмбебап дағдыларының қалыптасуына ықпал етеді. Жобалық жұмыс барысында оқушылар ақпаратты талдау, салыстыру және бағалау арқылы сыни ойлау қабілеттерін дамытады. Мәселені шешудің түрлі жолдарын іздеу олардың шығармашылық белсенділігін арттырады. Топтық жұмыс кезінде оқушылар өзара пікір алмасып, ойларын дәлелдеп, ортақ шешімге келу арқылы коммуникация және ынтымақтастық дағдыларын меңгереді.

Жобалық оқытудың экологиялық мәдениетті қалыптастырудағы мүмкіндіктері көпқырлы сипатқа ие және ол оқушылардың білімін, құндылықтарын және мінез-құлқын біртұтас жүйе ретінде дамытуға бағытталады. Жобалық оқытудың аталған мүмкіндіктерін білім беру тәжірибесінде жүзеге асыру биология пәні аясында нақты ұйымдастыруды талап етеді. Бұл тәсіл экологиялық білімді тек теориялық деңгейде меңгерумен шектелмей, оны нақты өмірлік жағдайларда қолдануға мүмкіндік береді. Жобалық оқыту барысында оқушылар қоршаған ортаға қатысты мәселелерді өздері анықтап, оларды зерттеу арқылы

экологиялық құбылыстардың себеп-салдарлық байланыстарын терең түсінеді. Мұндай әрекет олардың табиғатқа деген саналы көзқарасын қалыптастырып, экологиялық білімнің маңызын ұғынуына ықпал етеді.

Біріншіден, жобалық оқыту экологиялық білімді тәжірибемен ұштастыруға мүмкіндік береді. Оқушылар тек ақпаратты қабылдаушы емес, оны қолданушы деңгейіне көтеріледі. Жоба барысында олар қоршаған ортаны бақылау, мәлімет жинау, талдау және қорытынды жасау сияқты әрекеттерді орындайды. Бұл процесте алынған білім ұзақ уақыт сақталып, нақты өмірде қолдануға бейімделеді.

Екіншіден, жобалық оқыту оқушылардың экологиялық мәселелерге деген жауапкершілігін арттырады. Жобалар көбінесе жергілікті ортаға байланысты ұйымдастырылғандықтан, оқушылар өз аймағындағы экологиялық жағдайға назар аударады. Бұл олардың табиғатқа бейжай қарамауына, қоршаған ортаға әсерін түсінуіне және жауапты шешім қабылдауына ықпал етеді.

Үшіншіден, жобалық оқыту экологиялық құндылықтарды қалыптастыруға жағдай жасайды. Оқушылар табиғатты қорғаудың маңызын тек теория жүзінде ғана емес, практикалық әрекет арқылы түсінеді. Жоба барысында табиғатты қорғауға бағытталған іс-шараларға қатысу олардың экологиялық санасын дамытып, табиғатқа ұқыпты қарау дағдысын қалыптастырады.

Төртіншіден, жобалық оқыту экологиялық мінез-құлықтың қалыптасуына ықпал етеді. Оқушылар өз әрекеттерінің нәтижесін көріп, қоршаған ортаға тигізетін әсерін бағалайды. Бұл олардың күнделікті өмірде экологиялық талаптарды сақтауға ұмтылысын арттырады.

Бесіншіден, жобалық оқыту барысында қалыптасатын сыни ойлау, шығармашылық, коммуникация және ынтымақтастық дағдылары экологиялық мәдениетті дамытуда маңызды рөл атқарады. Сыни ойлау экологиялық мәселелерді талдауға, шығармашылық оларды шешудің жаңа жолдарын табуға, ал ынтымақтастық бірлескен әрекет арқылы нәтижеге жетуге мүмкіндік береді. Коммуникация дағдылары оқушылардың өз ойларын жеткізуіне және экологиялық мәселелер бойынша пікір алмасуына жағдай жасайды.

Алтыншыдан, жобалық оқыту оқушылардың дербестігін арттырады. Оқушылар жоба барысында өз әрекеттерін жоспарлап, шешім қабылдайды және нәтижеге жауап береді. Бұл олардың өзін-өзі басқару дағдыларын дамытып, экологиялық жауапкершілікті ішкі қажеттілікке айналдырады.

Жетіншіден, жобалық оқыту оқу процесін өмірмен байланыстырады. Оқушылар нақты экологиялық мәселелерді шешу арқылы білімнің практикалық маңызын түсінеді. Бұл олардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруда маңызды фактор болып табылады.

Сегізіншіден, жобалық оқыту оқушылардың қоршаған ортаға деген қызығушылығын арттырады. Белсенді әрекетке негізделген оқу процесі оқушыларды зерттеуге, жаңа ақпарат іздеуге және табиғат құбылыстарын түсінуге ынталандырады.

Жоғарыда аталған мүмкіндіктер жобалық оқытудың экологиялық мәдениетті қалыптастыруда жүйелі және нәтижелі әсер ететінін көрсетеді, өйткені бұл тәсіл оқушылардың теориялық білімін практикалық әрекетпен ұштастырып, олардың табиғатқа жауапты қарым-қатынасын қалыптастыруға жағдай жасайды.

Аталған мүмкіндіктерді мектеп тәжірибесінде жүзеге асыру, әсіресе, 7-сынып биология пәні аясында тиімді ұйымдастырылуы мүмкін. Биология курсына қарастырылатын экожүйелер, биоалуантүрлілік, қоршаған ортаның ластануы және адам мен табиғаттың өзара байланысы сияқты тақырыптар оқушылардың экологиялық дүниетанымын қалыптастыруға негіз болады. Аталған тақырыптарды жобалық тапсырмаларға айналдыру оқу мазмұнын өмірмен байланыстырып, оқушылардың танымдық белсенділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Жобалық оқыту процесі нақты проблемалық сұрақты анықтаудан басталады. Мұндай сұрақтар оқушыларды зерттеу әрекетіне бағыттап, олардың қызығушылығын оятады. Мысалы, мектеп аумағындағы экологиялық жағдайды бағалау, тұрмыстық

қалдықтарды азайту жолдарын қарастыру немесе жергілікті су көздерінің сапасын анықтау сияқты сұрақтар оқушыларды нақты мәселелерді талдауға жетелейді. Проблемалық сұрақтың ашық, зерттеуге қолжетімді және оқушыға қызықты болуы жобаның тиімділігін арттыратын маңызды шарт болып табылады.

Жоба жұмысы кезең-кезеңімен ұйымдастырылады. Алғашқы кезеңде оқушылар зерттеу жүргізіп, ақпарат жинақтайды, бақылау жасап, сауалнама немесе сұхбат арқылы деректер алады. Келесі кезеңде алынған мәліметтер талданып, экологиялық мәселелердің себеп-салдарлық байланыстары анықталады. Үшінші кезеңде оқушылар анықталған мәселені шешуге бағытталған ұсыныстар әзірлейді, ал соңғы кезеңде өз жұмыстарының нәтижесін түрлі формада ұсынады. Бұл презентация, постер, бейнеролик немесе макет болуы мүмкін. Мұндай құрылым оқушылардың зерттеушілік және аналитикалық дағдыларын жүйелі түрде дамытуға мүмкіндік береді.

Жобалық оқытуды жүзеге асыру барысында нақты тақырыптарға негізделген жобалар ерекше тиімді нәтиже береді. Мысалы, мектеп аумағындағы экологиялық жағдайды зерттеу арқылы оқушылар қоқыс мөлшерін анықтап, оны азайту жолдарын ұсына алады. Су сапасын зерттеу жобасы барысында оқушылар жергілікті су көздерін бақылап, олардың ластану себептерін талдайды. Өсімдіктердің жағдайын зерттеу жобасы оқушылардың табиғатқа қамқорлық жасау дағдыларын қалыптастыруға бағытталады. Ал қалдықтарды сұрыптау жобасы арқылы оқушылар тұрмыстық қалдықтарды тиімді басқару жолдарын меңгереді.

Жоба барысында оқушылар белсенді зерттеуші ретінде әрекет етеді: олар ақпарат жинайды, талдайды, шешім ұсынады және топтық жұмысқа қатысады. Бұл процесте мұғалімнің рөлі өзгереді, ол білім беруші емес, оқу әрекетін ұйымдастырушы және бағыттаушы қызметін атқарады. Мұндай өзара әрекет оқушылардың дербестігін арттырып, олардың жауапкершілігін қалыптастырады.

Жобалық оқытуда бағалау тек соңғы нәтижеге ғана емес, оқу процесіне де бағытталады. Оқушылардың зерттеу әрекеті, топтағы жұмысы, ұсынылған идеялардың негізділігі және нәтижені ұсыну сапасы кешенді түрде бағаланады. Бұл оқушылардың тек білімін ғана емес, олардың дағдыларын да дамытуға мүмкіндік береді.

Жобалық оқытуды экологиялық бағытта қолдану нәтижесінде оқушылар экологиялық білімді терең меңгереді, табиғатқа жауапкершілікпен қарау дағдысын қалыптастырады және нақты әрекет жасауға үйренеді. Мұндай тәсіл оқушыларды қоршаған орта мәселелеріне бейжай қарамайтын, оны түсінетін және шешуге қатысатын белсенді тұлға ретінде қалыптастыруға ықпал етеді.

Жобалық оқыту 7-сынып оқушыларының экологиялық мәдениетін қалыптастыруда тиімді тәсіл ретінде қарастырылады. Ол оқушылардың экологиялық білімін тереңдетіп қана қоймай, оны практикалық әрекетпен байланыстыру арқылы табиғатқа жауапты қарым-қатынас қалыптастыруға ықпал етеді. Сонымен қатар, жобалық жұмыс барысында қалыптасатын әмбебап дағдылар оқушылардың экологиялық мәселелерді түсінуіне және оларды шешуге белсенді қатысуына мүмкіндік береді.

#### **Қолданылған әдебиеттер тізімі:**

1. Бұзаубақова К.Ж. Педагогика. – Тараз: ИП «Бейсенбекова», 2019, 329 б.
2. Батанасова Б.Е., Сабитова Т.Б., Утельбекова Ш.С. Педагогикалық іс-әрекетті жобалау. – Астана: Кәсіпқор, 2018, 200 б.
3. Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы. Жобалық оқыту негізінде оқу процесін ұйымдастыру әдістемесі. – Астана, 2024, 120 б.
4. Туреханова К.М. Жобалық оқыту әдістері. – Алматы: ҚазҰУ, 2023, 150 б.
5. Иванов И.П. Современные педагогические технологии. – Москва: Просвещение, 2019, 256 с.
6. Смирнова Е.С. Проектное обучение в современной школе. – Санкт-Петербург: Питер, 2021, 192 с.

7. Thomas J.W. A Review of Research on Project-Based Learning. – Buck Institute for Education, 2020, 120 p.
8. Krajcik J., Blumenfeld P. Project-Based Learning. – Cambridge University Press, 2019, 180 p.
9. Нуртазин С.Т. Экология негіздері. – Алматы: Қазак университеті, 2020, 280 б.
10. Кузнецова Л.В. Экологическое образование школьников. – Москва: Академия, 2020, 240 с.
11. Петрова Н.А. Формирование экологической культуры учащихся. – Москва: Юрайт, 2022, 210 с.
12. Халудорова Л.Е. Экологическое образование для устойчивого развития. – Москва: Юрайт, 2021, 230 с.